

ANNA FIŃ

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

WSPÓŁCZESNA POLSKA EMIGRACJA W STANACH ZJEDNOCZONYCH: SKALA, ROZMIESZCZENIE PRZESTRZENNE, PRZYCZYNY WYJAZDÓW

WPROWADZENIE: KILKA REFLEKSJI NA TEMAT STANU BADAŃ NAD POLSKĄ EMIGRACJĄ W USA

Prezentowany artykuł stanowi próbę opisu najnowszej emigracji z Polski do Stanów Zjednoczonych. Inspiracji do podjęcia tego tematu dostarczyła mi konferencja: „*Spoleczne i kulturowe skutki migracji z Polski na przełomie wieków*”, zorganizowana w listopadzie 2012 roku w Warszawie przez Komitet Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk. W trakcie wspomnianej konferencji poruszonych zostało wiele ważnych kwestii, wysunięto cenne tezy. W wielości zaprezentowanych tematów nie została natomiast poruszona problematyka współczesnej polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych. Słabnące zainteresowanie procesami polskiej emigracji do USA, a także Polonią amerykańską ma również swoje odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu, i to zarówno polskiej, jak i amerykańskiej¹.

Tradycja badań nad polską emigracją w USA została zapoczątkowana już w 1919 roku przez Floriana Znanieckiego i Williama Thomasa. Od momentu swego rozkwitu w latach siedemdziesiątych XX wieku problematyka ta pomyślana była jako część szerszych badań nad stosunkami etnicznymi² i na gruncie

---

¹ Na występowanie tej tendencji wskazuje nie tylko dokonany przeze mnie przegląd literatury, ale również gromadzona przez Marka Kulikowskiego, publikowana na łamach „Polish American Studies” bibliografia prac poświęconych problematyce polonijnej, zob. m. in. M. Kulikowski (2009), A Bibliography on Polish Americans 2001–2005, „Polish American Studies”, nr 1, s. 55–85.

² H. Kubiak, A. K. Paluch (1980), Wstęp, w: tenże (red.), *Założenia teorii asymilacji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 7–9.

polskim przez cały szereg lat znajdowała się w kręgu oddziaływań amerykańskiej myśli naukowej, z której czerpano inspiracje teoretyczne i empiryczne. Zakrojone na względnie szeroką skalę badania społeczności polonijnej w USA koncentrowały się nie tylko na dziejach wychodźstwa polskiego. W kręgu naukowego poznania znalazły się również kwestie dotyczące procesów asymilacji (Hieronim Kubiak, Ewa Morawska); problematyka przemian zbiorowości etnicznych (Grzegorz Babiński, Krzysztof Frysztacki, Jarosław Rokicki); etnicznej mobilizacji (Renata Siemieńska); kultury i tradycji społeczności polonijnej (Aleksander Posern-Zieliński), jej życia codziennego (Janusz Mucha) czy oświaty (Dorota Praszalowicz), a także zagadnienia tożsamości i świadomości etnicznej (Tadeusz Paleczny, Danuta Mostwin)³. Generalnie dokonany przegląd badań i literatury pozwala stwierdzić, że renesans problematyki przypada na lata 70., 80. i początek lat 90. XX wieku. Od tamtego czasu jest ona, można by rzec, nieco marginalizowana. Ograniczenie zakresu badań nad polską emigracją w USA jest skorelowane z obserwowaną od ostatniej dekady XX wieku zmianą kierunku zainteresowań amerykańskich badaczy etniczności. Wraz ze spadkiem napływu Europejczyków na terytorium Stanów Zjednoczonych i zdefiniowaniem tożsamości białych mniejszości w kategoriach – będącej kwestią indywidualnego wyboru – etniczności symbolicznej (*symbolic ethnicity*), sytuacyjnej czy wynalezionej (*invented ethnicity*)⁴, głównym obiektem badawczym stali się tam, intensywnie napływający od 1965 roku, przybysze z Wysp Pacy-

³ Zob. m.in. H. Kubiak (1980), *Teoria, ideologia, polityka asymilacji*. Szkic problemu, w: H. Kubiak, A. K. Paluch (red.), *Założenia teorii asymilacji*, op. cit.; E. Morawska (1980), *Awans społeczny i asymilacja*, w: H. Kubiak, A. K. Paluch (red.), *Założenia teorii asymilacji*, op. cit.; G. Babiński (1977), *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; K. Frysztacki (1986), *Polonia w dużym mieście amerykańskim. Studium przemian podspołeczności polonijnej w Buffalo*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; J. Rokicki (1992), *Więź społeczna a zmiana kultury. Studium dynamiki polskiej zbiorowości etnicznej w USA*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; R. Siemieńska (1978), *Siła tradycji i siła interesów. O źródłach białego ruchu etnicznego w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: PWN; J. Mucha (1996), *Codziennosc i odświętnosc. Polonia w South Bend*, Warszawa: Oficyna Naukowa; D. Praszalowicz (1986), *Amerykańska etniczna szkoła parafialna: studium porównawcze trzech wybranych odmian instytucji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; T. Paleczny (1989), *Ewolucja ideologii i przemiany tożsamości narodowej Polonii w Stanach Zjednoczonych w latach 1870–1970*, Warszawa: PWN; D. Mostwin (1985), *Trzecia wartosc. Formowanie się nowej tożsamości polskiej emigracji w Ameryce*, Lublin: KUL.

⁴ Wymienione rodzaje etniczności opisywane były przez: H. J. Gans (1996), *Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America*, w: Sollors W. (ed.), *Theories of Ethnicity: a Classical Reader*, New York: New York University Press, s. 425–450; M. C. Waters (1990), *Ethnic Options. Choosing Identities in America*, Berkeley: University of California Press oraz K. N. Conzen, D. A. Gerber, E. Morawska, G. E. Pozzetta, R. J. Vecoli (1992), *The Invention of Ethnicity. a Perspective from the USA*, "Journal of American Ethnic History", nr 1, s. 3–41.

fiku, emigranci z południowo-wschodniej Azji, Meksykanie i Portorykańczycy. Skoncentrowano się więc na analizie procesów ich adaptacji do społeczeństwa amerykańskiego, mniejszą uwagę poświęcając sytuacji europejskich zbiorowości i ich potomkom⁵. Również na gruncie polskim zaobserwować można słabnące zainteresowanie Polonią amerykańską. Jej miejsce częściej zajmują monografie poświęcone innym grupom etnicznym w Stanach Zjednoczonych np. Szwedom czy Meksykanom⁶, a także wiele uwagi poświęca się obecnie poakcesyjnym migracjom Polaków i ich sytuacji w krajach europejskich. Z ważniejszych, ostatnich, polskich badań poświęconych kwestiom polskiej emigracji w USA wymienić można jedynie trzy pozycje: badania Barbary Sakson nad imigrantami polskimi w metropolii chicagowskiej⁷; badania Krystyny Iglickiej nad procesami emigracji legalnej do USA⁸ oraz prace Grzegorza Babińskiego na temat przemian zbiorowości polonijnej⁹. Ich uzupełnienie stanowią badania nad problematyką relacji pomiędzy Polonią a innymi grupami etnicznymi w USA¹⁰ oraz kontynuowane przez Ewę Morawską analizy procesów integracji i asymilacji polskich imigrantów do amerykańskiego społeczeństwa przyjmującego¹¹.

---

⁵ Wyrazem tej tendencji są między innymi prace Richarda Alby i Victora Nee; Rubena G. Rumbaut i Alejandra Portesa oraz Mary C. Waters i Reeda Ueady'ego; zob. R. Alba, V. Nee (2005), *Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*, Cambridge: Harvard University Press; R. G. Rumbaut, A. Portes (ed.) (2001), *Ethnicities: Children of Immigrants in America*, Berkeley: University of California Press; M. C. Waters, R. Ueada (ed.) (2007), *The New Americans. A Guide to Immigration since 1965*, Cambridge: Harvard University Press.

⁶ Zob. M. Banaś (2005), *Etniczność na sprzedaż*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; A. Kaganiec-Kamińska (2008), *Tożsamość na pograniczu kultur. Meksykańska grupa etniczna w Stanach Zjednoczonych*, Kraków: Universitas.

⁷ Zob. B. Sakson (2005), *Po drugiej stronie Oceanu. Nowi emigranci z Polski w metropolii Chicagowskiej*, Warszawa: CMR Working Papers oraz B. Sakson (2007), Współcześni polscy imigranci w metropolii Chicago – komunikat z badań, „Przegląd Polonijny”, nr 2, s. 181–201.

⁸ Zob. K. Iglicka (2008), *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*, Warszawa: Scholar oraz K. Iglicka (2008), Czy upadek mitu Ameryki? Badania nad legalnymi migracjami zarobkowymi z Polski po 1 maja 2004 roku do Stanów Zjednoczonych, „Przegląd Polonijny”, nr 3–4, s. 5–25.

⁹ G. Babiński (2009), *Polonia w USA na tle przemian amerykańskiej etniczności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.

¹⁰ Zob. D. Przaszłowicz (1999), *Stosunki polsko-niemieckie na obczyźnie. Polscy i niemieccy imigranci w Milwaukee, Wisconsin (USA) 1860–1920*, Kraków: Universitas; A. Fiń (2013), Odtworzone sąsiedztwo. Polscy i ukraińscy imigranci w nowojorskiej East Village, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 105–129; A. Sosonowska (2012), *Polacy, Żydzi i Portorykańczycy. Liderzy polskiego Greenpointu o nowojorskich grupach etnicznych*, Warszawa: CMR Working Papers.

¹¹ Zob. E. Morawska (2004), Exploring Diversity in Immigrant Assimilation and Transnationalism: Poles and Russian Jews in Philadelphia, „International Migration Review”, nr 4, s. 1377–1412.

Choć Stany Zjednoczone przestały być liderem jako miejsce napływu polskich emigrantów¹², to ważne wydaje mi się zasygnalizowanie, że z emigracją polską do USA ciągle mamy do czynienia, strumień tej migracji wcale nie jest mały, a nowi emigranci (nowi, czyli ci, którzy przybywają od roku 1990) zmieniają oblicze czy też obraz grupy polonijnej w społeczeństwie amerykańskim.

Nicią przewodnią niniejszego opracowania jest przedstawienie ogólnej charakterystyki najnowszych polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych i tym samym udzielenie odpowiedzi na następujące pytania: Jaka jest skala polskiej emigracji do USA i z jaką liczbą emigrantów z Polski mamy do czynienia w Stanach Zjednoczonych? Gdzie osiedlają się współcześni polscy emigranci i czy na przestrzeni lat zaszły w tym zakresie istotne zmiany? Jakie są główne cechy strukturalne populacji emigrantów polskich? oraz: Jakie są główne przyczyny emigracji?

Podstawę empiryczną dla analizy omawianej problematyki stanowią amerykańskie dane spisowe (*US Census 2000*, *US Census 2010*; statystyki zawarte w tzw. *American Community Survey*) oraz materiały statystyczne na temat imigrantów w Stanach Zjednoczonych publikowane w tzw. *Yearbook of Immigration Statistics*; w przypadku niektórych poruszanych kwestii odwołam się również do rezultatów badań przeprowadzonych przeze mnie w latach 2006–2008¹³.

---

¹² Status ten utraciły na rzecz Wielkiej Brytanii oraz Niemiec; więcej na ten temat: P. Kaczmarczyk (2010), Poakcesyjne migracje Polaków. Próba bilansu, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 4, s. 5–36.

¹³ Badania te poświęcone były problematyce relacji pomiędzy polskimi i ukraińskimi imigrantami w Nowym Jorku. Realizacja projektu możliwa była dzięki stypendium Fundacji Kościuszkowskiej (The Kościuszko Foundation Research Grant) oraz John Kusiw Found of Shevchenko Scientific Society. W analizie zastosowano różnorodne procedury postępowania badawczego, co oznacza, że odwołam się zarówno do metod badań ilościowych jak i jakościowych. Po pierwsze dokonana została analiza źródeł wtórnych, której podstawę stanowiły amerykańskie dane spisowe oraz inne materiały statystyczne na temat imigrantów w Stanach Zjednoczonych. Po drugie zastosowałam jakościową analizę: dokumentów i materiałów archiwalnych, artykułów prasowych, wydawnictw emigracyjnych obu zbiorowości, a także ksiąg parafialnych. Po trzecie wreszcie przeprowadzono 50 indywidualnych wywiadów pogłębionych z liderami etnicznymi i szeregowymi członkami obu zbiorowości. W badaniu zastosowałam celowy dobór próby. Wywiady przeprowadzano głównie z imigrantami, przedstawicielami tzw. pierwszej generacji imigrantów, a tylko w szczególnych przypadkach (np. w przypadku działaczy, ekspertów, osób zajmujących kluczowe pozycje w społeczności etnicznej) rozmawiałam z członkami drugiej generacji. Liczbę wywiadów i strukturę etniczną prób ustaliłam tak, by obie zbiorowości etniczne były w niej względnie równomiernie reprezentowane. Zastosowaną techniką uzupełniającą była obserwacja uczestnicząca.

SKALA I LICZEBNOŚĆ POLSKIEJ EMIGRACJI

Etniczna rekonstrukcja dziejów polskiej zbiorowości w USA sięga czasów kolonialnych i wskazuje na obecność niewielkiej grupy polskich przybyszy w Jamestown w stanie Wirginia. Prezentowana wizja przeszłości nie stanowi jednak rzeczywistej historii zbiorowości jako odrębnej grupy etnicznej, pełniąc bardziej funkcję integracyjną, indentyfikacyjną czy nawet kompensacyjną¹⁴. Właściwy, przebiegający w kilku falach proces polskiej emigracji do USA rozpoczął się dopiero w drugiej połowie XIX wieku, włączając tym samym grupę w nurt tak zwanej „nowej europejskiej imigracji”¹⁵, co w znacznym zakresie wpłynęło na jej sytuację i status w społeczeństwie amerykańskim.

Dzieje polskiej emigracji do Stanów Zjednoczonych są doskonale znane między innymi dzięki pracom Stanisława Osady, Andrzeja Brożka, Heleny Znanięckiej-Łopaty, Johna Bukowczyka czy Ewy Morawskiej¹⁶. Wykorzystując ustalenia różnych badaczy, proces polskiej emigracji do USA podzielić można na kilka, charakteryzujących się następującymi liczbami okresów: a) trwającą od 1854 do 1939 roku erę masowej emigracji ekonomicznej, która objęła przeszło dwa miliony osób; b) wojenną i powojenną emigrację uchodźczą, w czasie której do USA przybyło od 140 do 180 tysięcy polskich imigrantów; c) okres ekonomiczno-politycznej emigracji lat 1960–1989, który według oficjalnych amerykańskich źródeł objął liczbę 214 337 osób oraz d) rozpoczęty upadkiem komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej etap najnowszej emigracji, której liczba dla lat 1990–2005 wynosi w przybliżeniu 255 tysięcy osób¹⁷.

¹⁴ Szczegółowo funkcje konstruowania przez grupę etniczną własnej historii w kraju osiedlenia przedstawił Jarosław Rokicki; zob. J. Rokicki, *Więź społeczna a zmiana kultury*, op. cit., s. 172–173.

¹⁵ Mianem tym określa się grupy etniczne z krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej, a więc Polaków, Ukraińców, Czechów, Słowaków, Węgrów, Słoweńców, Włochów etc., których masowy napływ do USA rozpoczął się w drugiej połowie XIX wieku; zaraz po masowym napływie grup z Europy Zachodniej i Północnej: Brytyjczyków, Niemców, Skandynawów, Francuzów, którzy w literaturze przedmiotu określani są mianem „starej imigracji”. Przedstawiciele „starej imigracji” uchodzą przy tym za pionierów osadnictwa na kontynencie północnoamerykańskim, przez co w literaturze przedmiotu podkreślano ich wyższy status społeczny; zob. m.in. E. McDonagh (1953), *Ethnic Relations, in the United States*, New York: Appleton Century Crafts s. 288–289.

¹⁶ Zob. m.in. S. Osada (1930), *Jak się kształtowała polska dusza wychodźstwa w Ameryce*, Pittsburgh, nakładem Sokoła Polskiego; A. Brożek (1977), *Polonia amerykańska 1854–1939*, Warszawa: Wydawnictwo Interpress; H. Znanięcka-Łopata (1986), *Polscy Amerykanie. Współzawodnictwo o pozycję społeczną w grupie etnicznej*, Wrocław: Ossolineum; J. Bukowczyk (1987), *And my children did not know me: a history of Polish Americans*, Bloomington: Indiana University Press; E. Morawska, Irwin T. Sanders (1975), *Polish-American Community Life. A Survey of Research*, New York, Polish Institute of Arts and Science in America.

¹⁷ Przy ustalaniu prezentowanej periodyzacji i skali wychodźstwa posłużono się zestawieniami sporządzonymi przez J. Rokickiego, zob. *Więź społeczna a zmiana kultury...* op. cit., s. 48–49

Trzeba sobie oczywiście zdawać sprawę z tego, że wartości te mają jedynie charakter orientacyjny. Nie odzwierciedlają one rzeczywistej skali polskiego wychodźstwa, bowiem nie obejmują rozmiarów emigracji nielegalnej. Ogólnie stwierdzić należy, że proces polskiej emigracji na terytorium Stanów Zjednoczonych był złożony zarówno w składzie, genezie jak i charakterze wychodźstwa. Charakteryzował się też różną intensywnością i natężeniem, co związane było głównie z polityką imigracyjną oraz sytuacją ekonomiczną na obu kontynentach.

Interesujący mnie tutaj okres tzw. nowej polskiej emigracji w USA rozpoczyna rok 1990. Tabela 1. ukazuje liczebność tej ostatniej fali emigracyjnej oszacowanej na podstawie statystyk amerykańskich.

Tabela 1.

Imigranci urodzeni w Polsce przybyli do USA w latach 1990–2005

Rok	Emigracja z Polski (w tys.)
1990–1994	121 134
1995–1999	58 867
2000–2005	74 758
Razem	254 741

Źródło: Zestawienie własne na podstawie: Immigrants by Country of Birth: 1961 to 2005; 2005 Yearbook of Immigration Statistics; U.S. Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics <http://uscis.gov/graphics/shared/statistics/yearbook/index.htm> [data dostępu: 10.01.2009]

Zestawione wartości wskazują, że w latach 1990–2005 do Stanów Zjednoczonych przybyło przeszło 250 tysięcy osób urodzonych w Polsce. W skład tej grupy wchodzi migranci legalni, beneficjenci „zielonych kart” oraz ci, którzy przybyli w ramach tzw. łączenia rodzin. Pamiętać przy tym należy, że wartości te mają jedynie charakter orientacyjny; nie obejmują bowiem rozmiarów emigracji nielegalnej¹⁸. Bardziej szczegółowych informacji na temat liczebności polskiej

---

oraz oficjalnymi amerykańskimi źródłami statystycznymi pochodzącymi głównie z U.S. Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics, zob. Immigrants by Country of Birth: 1961–2005, 2005 Yearbook of Immigration Statistics, <http://uscis.gov/graphics/shared/statistics/yearbook/index.htm> [data dostępu: 10.01.2009].

¹⁸ Według Louisa DeSipio i Rudolfa de la Garzy w jednym roku 1998 do USA przybyło około 70 tysięcy nielegalnych emigrantów z Polski, sytuując tym samym polskie wychodźstwo na 8. miejscu nielegalnej imigracji w USA; zob. L. DeSipio, R. de la Garza (1998), *Making Americans, Remaking America: Immigration and Immigrant Policy*, Colorado: Westview Press, s. 54.

emigracji do USA dostarcza tabela 2., prezentująca dane na temat liczby osób urodzonych w Polsce, które otrzymały w Stanach Zjednoczonych prawo stałego pobytu.

Tabela 2.

Liczba osób urodzonych w Polsce, które otrzymały prawo stałego pobytu w USA (według lat)

Rok	Liczba osób w tysiącach
1990–1999	172 242
2000–2009	117 921
2010	7391
2011	6863
2012	6300

Źródło: Zestawienie własne na podstawie: Yearbook of Immigrants 2010, 2011, 2012 U.S. Department of Homeland Security; <http://www.dhs.gov/yearbook-immigration-statistics> data dostępu: 20.08.2013]

W latach 1990–1999 prawo stałego pobytu otrzymało w Stanach Zjednoczonych przeszło 170 tysięcy osób urodzonych w Polsce. W kolejnym dziesięcioleciu było to nieco ponad 117 tysięcy; w roku 2010 prawie 7400 osób, zaś w roku 2012 już tylko 6300 osób. Na podstawie istniejących danych zaobserwować można spadek atrakcyjności Stanów Zjednoczonych jako kraju imigracji. Również analiza danych statystycznych zamieszczonych w tabeli 3. oraz 4., prezentująca liczebność polskich emigrantów w USA na przestrzeni ostatnich kilku dekad, wskazuje na zmniejszanie się ich liczby¹⁹. W przypadku najnowszych emigrantów tendencja spadkowa trwa od roku 2000 i, jak zauważa K. Iglicka, wiązać ją

¹⁹ Dokonywana przez badaczy interpretacja danych statystycznych skłania do wniosku, że z najbardziej intensywnym napływem Polaków do Stanów Zjednoczonych mieliśmy do czynienia zaraz po okresie transformacji ustrojowej. Tylko w latach 1990–1992 do USA wyjechało 65 240 Polaków. Z początkiem lat dziewięćdziesiątych Polska była jednym z dwudziestu głównych krajów wysyłających imigrantów do USA. W owym czasie to spore natężenie migracji z Polski do USA było spowodowane nie tylko upadkiem komunizmu, ale również zmianami amerykańskiego ustawodawstwa imigracyjnego (tzw. *The Immigration Act 1990*) oraz możliwościami skorzystania z programu loterii wizowej (*Diversity Program*). Szacuje się, że 30% emigrantów polskich przybyłych do USA w latach 1989–1996 to beneficjenci tzw. „zielonych kart”; zob. D. E. Gory (1995), *Polish Immigration to America: before and after the fall of the Berlin wall*, „*The Polish Review*”, nr 1, s. 76 oraz M. P. Erdmans (2000), *Polonia in the New Century: We will not Fade Away*, „*Polish American Studies*”, nr 1, s. 8–10.

należy z szeregiem różnych czynników, wśród których za najważniejsze uznać można: a) pojawienie się nowych szlaków migracyjnych w Europie (głównie do Wielkiej Brytanii); b) akces Polski do Unii Europejskiej i otwarcie europejskiego rynku pracy; c) niski kurs dolara; d) znaczna odległość przestrzenna pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi i stosunkowo wysokie koszty pracy oraz e) większe niż w Europie różnice kulturowe pomiędzy Polakami a członkami społeczeństwa przyjmującego²⁰.

Generalnie, według ostatnich szacunków amerykańskiego biura statystycznego, w roku 2011 w Stanach Zjednoczonych przebywało prawie 462 tysiące osób urodzonych w Polsce, co stanowiło 1,2% ogólnej liczby imigrantów w USA. Szacuje się, że 32% przybyło do Stanów Zjednoczonych w latach dziewięćdziesiątych; natomiast 23% po roku 2000. Ważne w tym miejscu wydaje mi się podkreślenie, że nie jest to liczba mała, a napływ emigrantów tej ostatniej fali emigracyjnej zmienił zasadniczo obraz Polonii amerykańskiej, wpłynął na jej zróżnicowanie wewnętrzne oraz procesy przemian, jakim ta zbiorowość nieustannie podlega. Co więcej, Stany Zjednoczone, choć ich – ugruntowana w wieku XX – pozycja lidera spadła na rzecz Niemiec i Wielkiej Brytanii, w dalszym ciągu uznawane są przez badaczy migracyjnych za jeden z głównych krajów przyjmujących polskich wychodźców.

Tabela 3.

Zmiany liczebności emigrantów z Polski (*foreign-born*) w latach 1960–2000

Rok	Liczba (w tys.)	Odsetek wszystkich imigrantów w USA
1960	747 750	7,7
1970	548 107	5,6
1980	418 128	3,0
1990	388 328	2,0
2000	466 742	1,6

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie: Population Division. Historical General Statistical on the Foreign-born Population of the United States: 1850 to 2000, Working Paper No. 81., U.S. Census Bureau, Washington D.C.

²⁰ K. Iglicka, Czy upadek mitu Ameryki?, op. cit., s. 8.

Tabela 4.

Liczebność polskich emigrantów w USA w roku 2011

Zmienna	rok 2011
Liczba osób pochodzenia polskiego w USA	9 447 905
Procent ogólnej liczby ludności w USA	3,03
Liczba emigrantów z Polski (foreign-born)	461 618
Procent ogólnej liczby imigrantów w USA	1,2
Odsetek imigrantów przybyłych w 2000 roku lub później	23,4
Odsetek imigrantów przybyłych w latach 1990–1999	32,0
Odsetek imigrantów przybyłych przed rokiem 1990	44,6

Źródło: Zestawienie własne na podstawie: S0201 Selected Population Profile in the United States 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013]

ROZMIESZCZENIE PRZESTRZENNE

W literaturze poświęconej polskiej imigracji w USA często podkreśla się, że „rozmieszczenie przestrzenne Polaków w Stanach Zjednoczonych jest odbiciem wzorca zakorzenionego w ponad wiekowej tradycji”²¹. Oznacza to, że obserwowane obecnie generalne tendencje osiedleńcze ukształtowały się wraz z przybyciem do Stanów Zjednoczonych emigrantów z I i II fali wychodźstwa polskiego do USA. Ci pierwsi przybysze osiedlali się głównie w okręgach metropolitarnych położonych w północnej oraz wschodniej części Stanów Zjednoczonych, a zatem w stanie Illinois, Pensylwania, Nowy Jork czy Connecticut. W wyniku szeregu procesów demograficznych, ekonomicznych oraz społecznych mieliśmy oczywiście do czynienia ze wzrostem i obniżaniem się liczby Polaków w określonych stanach²²; niemniej jednak ukształtowany na przełomie XIX i XX wieku wzorzec rozmieszczenia przestrzennego utrzymał się²³. Generalnie na przestrzeni lat osadnictwo członków polskiej zbiorowości w USA cechowało się trzema zasad-

²¹ J. Velikonja (1988), Geograficzne rozmieszczenie Polaków w Stanach Zjednoczonych Ameryki – determinanty historyczne i współczesna dynamika, w: H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada (red.), *Polonia amerykańska. Przeszłość. teraźniejszość. współczesność*, Wrocław: Ossolineum, s. 97.

²² Ibidem.

²³ Zob. m. in. G. Babiński, Polonia w USA na tle przemian amerykańskiej etniczności, op. cit., rozdział X oraz J. C. Booza (2007), A Profile of Polish Americans: Data from the 2000 U.S. Census, „Polish American Studies”, nr 1, s. 65–73.

niczymi prawidłowościami. Po pierwsze zbiorowość polska charakteryzowała się względnie wysokim – w porównaniu z innymi grupami europejskimi – stopniem koncentracji przestrzennej²⁴. Po drugie koncentrowała się ona głównie w obszarach miejskich²⁵, co spowodowane jest przede wszystkim czynnikami historycznymi, związanymi z terytorialnym rozmieszczeniem wczesnych imigrantów oraz uwarunkowaniami makrostrukturalnymi, związanymi głównie z możliwościami znalezienia zatrudnienia. Po trzecie wreszcie, członkowie polskiej diaspory preferują osiedlanie się w pobliżu innych grup o europejskim rodowodzie, wśród których najliczniej występuje ludność pochodzenia włoskiego, irlandzkiego, niemieckiego, ukraińskiego i węgierskiego²⁶.

Opisując dynamikę zmian w zakresie geograficznego rozmieszczenia Polaków w USA, warto w pierwszej kolejności zaprezentować ogólne tendencje osiedleńcze całej populacji polonijnej w Stanach Zjednoczonych, a zatem nie tylko nowo przybyłych, ale również tych wszystkich, którzy wskazują polskie pochodzenia. Według ostatnich szacunków amerykańskiego biura statystycznego w roku 2011 w Stanach Zjednoczonych żyło 9 447 905 osób pochodzenia polskiego, co stanowiło 3% ogółu amerykańskiej populacji. Głównymi miejscami osadnictwa członków polskiej grupy etnicznej są stany Nowy Jork, Illinois i Michigan. Większe skupiska tej zbiorowości występują również w stanie Pensylwania oraz New Jersey. Dane zestawione w tabeli 5. ukazują zmiany osadnictwa członków

---

²⁴ Jeszcze w latach siedemdziesiątych Indeks Braku Podobieństwa (*Index of Dissimilarity*) wynosił dla Polaków 42.7; zob. O. Wołowyna, M. A. Salmon (1986), *Population Distribution and Internal Migration*, w: O. Wołowyna (ed.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socio-economic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the US*, Cambridge: Harvard University Press, s. 51. Na występowanie tej tendencji wskazują również bardziej współczesne analizy; zob. m. in. J. C. Boosa, op.cit. oraz A. Fiń (2010), *Czy pogranicze przeniesione? Analiza przestrzenno-demograficznych determinantów relacji pomiędzy polską i ukraińską diasporą w USA*, w: M. Zowczak (red.), *Na pograniczu „Nowej Europy”*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, s. 129–146.

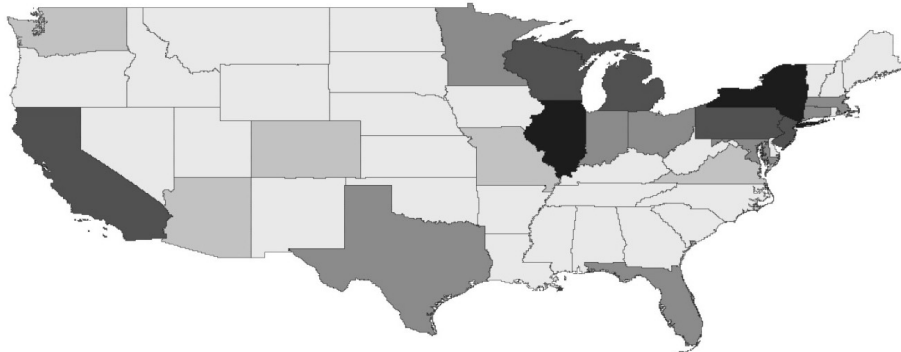
²⁵ Amerykańskie dane spisowe z roku 2000 podają, że na obszarach wiejskich mieszka jedynie 16% zbiorowości polonijnej. Pod tym względem wykazuje ona znaczne podobieństwo do innych grup etnicznych środkowo i wschodnioeuropejskich, szczególnie węgierskiej, której populacja w 15% skoncentrowana jest w rejonach o charakterze wiejskim, a także ukraińskiej, dla której wskaźnik ten wynosi 12%. Grupy z tak zwanej „starej emigracji”, a więc niemiecka, angielska czy zbiorowości skandynawskie wykazują nieco większą koncentrację w niezurbanizowanych obszarach USA.

²⁶ Tendencję tę wykazał już z końcem lat siedemdziesiątych G. Babiński; zob. G. Babiński (1977), *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 61–91. Obserwację tę w obecnym czasie potwierdzają moje analizy przeprowadzone na obszarze Nowego Jorku; więcej na ten temat: A. Fiń (2012), *Ukraińska i polska diaspora w USA. Studium wzajemnych relacji w społeczeństwie pluralistycznym*, niepublikowana praca doktorska, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, dostęp: Biblioteka Jagiellońska DOKT_2012_092, s. 172–185 oraz 191–194.

polskiej grupy etnicznej na przestrzeni ostatnich kilku dekad. Wyraźny wzrost koncentracji badanej grupy wystąpił w stanie Floryda, na znaczeniu zaś straciły takie tradycyjne centra polskiej diaspory, jak Connecticut czy nawet Pensylwania. Badacze problematyki zwracają przy tym uwagę, że do najistotniejszych przemian rozmieszczenia terytorialnego polskiej grupy etnicznej doszło w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Proces ten był wynikiem wtórnej migracji drugiej i kolejnych generacji imigrantów, którzy zaczęli osiedlać się w tzw. pasie południowym, czyli w stanach Floryda i Kalifornia²⁷. W kolejnych dekadach doszło do dalszego rozpraszania się przedstawicieli polskiej diaspory, co było skutkiem uczestnictwa imigrantów w migracjach wewnętrznych oraz napływu nowych przybyszy, którzy coraz częściej zamiast do obszarów głównych skupisk etnicznych kierowali się na tereny nowego osadnictwa. Pomimo zachodzenia tych procesów, można mówić o ciągłym utrzymywaniu się ukształtowanego przed wiekiem wzorca rozmieszczenia terytorialnego, co oznacza, że regiony, które przyjmowały pierwszych imigrantów, w dalszym ciągu pozostają głównymi ośrodkami koncentracji polskiej zbiorowości.

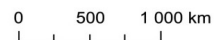
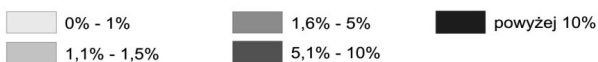
Rysunek 1.

Rozmieszczenie osób pochodzenia polskiego w Stanach Zjednoczonych, rok 2000

Legenda

odsetek populacji osób pochodzenia polskiego w Stanach Zjednoczonych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: U.S. Census 2000.

²⁷ G. Babiński, *Polonia w USA...*, op. cit., s. 363–377.

Tabela 5.

Zmiany rozmieszczenia terytorialnego polskiej zbiorowości etnicznej w USA na przestrzeni lat 1980–2010 (zestawienie 10 stanów najliczniejszych pod względem liczby osób pochodzenia polskiego)

Polska grupa etniczna						
Stan	1980		2000		2010	
	Ranga	Odsetek	Ranga	Odsetek	Ranga	Odsetek
Nowy Jork	1	14,3	1	11,0	1	10,3
Illinois	2	10,8	2	10,4	2	9,7
Pensylwania	3	10,2	4	9,2	4	9,0
Michigan	4	10,0	3	9,5	3	9,1
New Jersey	5	7,2	5	6,4	5	5,8
Kalifornia	6	5,7	7	5,5	7	5,2
Wisconsin	7	5,6	6	5,4	6	5,4
Ohio	8	4,9	8	4,8	9	4,6
Massachusetts	9	4,1	10	3,6	10	3,5
Connecticut	10	3,5	–	–	–	–
Floryda	-	–	9	4,7	8	5,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Rank of States for Selected Ancestry Groups: 1980, Census of Population and Housing 1980 Census, <http://www.census.gov/prod/www/abs/decennial/1980.html> [data dostępu: 10.01.2009]; Census 2000 Summary File 4(SF4) – Sample Data PCT1, Ancestry-Polish. U.S. Census Bureau, http://factfinder.census.gov/servlet/DTCharIterationServlet?_ts=28688499812 [data dostępu: 10.01.2009]; S0201 Selected Population Profile in the United States 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013].

Amerykańskie spisy ludnościowe ukazują również klarowny obraz przestrzennego rozmieszczenia emigrantów z Polski. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawiają tabele 6. oraz 7.

Tabela 6.

Rozmieszczenie przestrzenne emigrantów z Polski w roku 2010
(odsetek ogólnej liczby emigrantów z Polski)

Stan	2011	
	Ranga	Odsetek
Illinois	1	29,0
Nowy Jork	2	20,0
New Jersey	3	13,6
California	4	7,0
Floryda	4	7,0
Connecticut	5	6,2
Pensylwania	6	3,9

Źródło: Obliczenia i zestawienie własne: S0201 Selected Population Profile in the United States 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013]

Tabela 7.

Wzory osadnictwa polskiej emigracji według obszarów metropolitalnych, 2010 r.

Ranga	Obszar Metropolitalny	Liczba migrantów w tys.
1	New York-Northern New Jersey-Long Island, NY-NJ-PA	134 529
2	Chicago-Joliet-Naperville, IL-IN-WI	132 283
3	Hartford-West Hartford-East Hartford, CT	17 424
4	Miami-Fort Lauderdale-Pompano Beach, FL	14 219
5	Detroit-Warren-Livonia, MI	13 693
6	Los Angeles-Long Beach-Santa Ana, CA	13 292
7	Philadelphia-Camden-Wilmington, PA-NJ-DE-MD	10 450

Źródło: Zestawienie własne: S0201 Selected Population Profile in the United States 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013]

Na podstawie uzyskanych wartości zaobserwować można, że nowo przybyli polscy emigranci osiedlają się w północno-wschodnim obszarze Stanów Zjednoczonych, głównie w stanach Illinois, Nowy Jork oraz New Jersey. Większe

skupiska tworzą również w pasie południowym, w stanach Floryda i Kalifornia. Głównymi ośrodkami pozostają dla nich, podobnie jak dla przybyszy poprzednich fal, obszar metropolitalny Chicago oraz Nowy Jork, gdzie w sumie osiedliła się blisko połowa osób urodzonych w Polsce. Oznacza to, że regiony, które przyjmowały pierwszych emigrantów w dalszym ciągu pozostają głównymi ośrodkami koncentracji tej zbiorowości. Polacy osiedlają się zatem w miejscach, gdzie Polonia już jest. Według G. Babińskiego świadczy to o względnej stabilności polskiego osadnictwa, które podlega tak naprawdę tylko niewielkim modyfikacjom²⁸. Ciekawych obserwacji w tym względzie dostarcza nie tylko analiza ogólnych tendencji osiedleńczych, ale także analiza rozkładu rozmieszczenia emigrantów z Polski na poziomie mikro, czyli na poziomie tzw. *census tract* (okręgów spisowych)²⁹, która tak naprawdę umożliwiła określenie stopnia koncentracji tej grupy. Analizy takiej dokonałam przy okazji swoich badań nad relacjami między grupami imigranckimi w Nowym Jorku. Opierając się na amerykańskich danych spisowych z roku 2000, w analizie uwzględniłam tylko te okręgi dwóch nowojorskich powiatów Brooklynu oraz Manhattanu, w których liczba członków zbiorowości polskich emigrantów wynosiła więcej niż 100 osób. Okazało się, że polscy emigranci charakteryzują się stosunkowo wysokim stopniem koncentracji przestrzennej. W 15 wyróżnionych okręgach spisowych ich odsetek przekraczał znacznie 10% ogółu mieszkańców okręgu, a w 12 wahał się od 5 do 10% populacji okręgu³⁰. Choć obserwacje te są dość ogólne i nie uwzględniają osób napływających po roku 2000, wydaje się, że zmuszają do zrewidowania przyjmowanych ostatnio poglądów, że „Polacy migrujący do Stanów Zjednoczonych (...) nie osiedlają się już w obszarach skupisk etnicznych”³¹. Bardziej zasadne, przy obecnym stanie badań, wydaje mi się przyjęcie stanowiska G. Babińskiego, iż skupiska takie istnieją i są dość wyraźne, ale mają charakter przejściowy³². Warto także wspomnieć, że analiza wielkości koncentracji osób urodzonych w Polsce w obszarach miejskich potwierdza jednocześnie opisane w poprzedniej części artykułu obserwacje o spadku napływu Polaków do Sta-

²⁸ Więcej na ten temat: *ibidem*.

²⁹ *Census tract* jest obszarem wyodrębnionym sztucznie, jego granice zwykle nie przecinają granic administracyjnych miast i powiatów (*county*), wobec czego poprzez zsumowanie poszczególnych okręgów można uzyskać informacje o całym obszarze administracyjnym.

³⁰ Zdecydowana większość tych okręgów znajduje się w Brooklynie, w rejonach Greenpoint, Borough Park, Sheepshead Bay oraz Coney Island; pojedyncze zaś zlokalizowane są na Manhattanie w dzielnicy East Village.

³¹ B. Sakson, Współcześni polscy imigranci w metropolii Chicago..., *op. cit.*, s. 201.

³² G. Babiński (2002), Współcześni emigranci polscy w USA. Przystosowanie na poziomie społeczności lokalnej. Wallington wczoraj i dzisiaj – 25 lat przemian polonijnej społeczności, w: B. Klimaszewski (red.), *Emigracja z Polski po 1989 roku*, Kraków: Wydawnictwo Grell, s. 225–226.

nów Zjednoczonych. W przytaczanym tu już Nowym Jorku, gdzie zamieszkuje obecnie 57 726 osób urodzonych Polsce (stanowi to 12,5% populacji emigrantów z Polski w USA), od roku 2000 liczba emigrantów z Polski spadała o ok. 12% (8273 osoby). Tym samym zmienił się udział Polaków w ogólnej liczbie nowojorskich imigrantów: jeszcze w latach osiemdziesiątych XX wieku w zestawieniu z innymi grupami emigranckimi osoby urodzone w Polsce zajmowały 6. miejsce, a od roku 2000 znajdują się na pozycji 15. Niemniej jednak, jak wynika z raportu *The Newest New Yorkers. Characteristics of the Foreign-Born Populations*, w dalszym ciągu polscy przybysze znajdują się w pierwszej dwudziestce napływających do miasta po roku 2000³³. Przemiany obserwowane w obrębie polskiej emigracji do Nowego Jorku wpisują się jednocześnie w analogiczne procesy obserwowane wśród innych grup o rodowodzie europejskim, zwłaszcza tych pochodzących z obszaru Europy Środkowej oraz Zachodniej i w związku z tym wiązać je również należy z obserwowanymi obecnie ogólnymi i szerszymi uwarunkowaniami procesów emigracji z Europy do Stanów Zjednoczonych.

STATUS SPOŁECZNO-EKONOMICZNY NAJNOWSZYCH EMIGRANTÓW Z POLSKI W USA

W literaturze przedmiotu dominuje przekonanie, że zmiana miejsca zamieszkania, będąca skutkiem emigracji, bardzo często prowadzi do zmian w usytuowaniu społecznym jednostek i całych grup społecznych. Bardzo interesująco przedstawia się również zagadnienie polskiej emigracji w USA z punktu widzenia cech demograficznych oraz społeczno-ekonomicznych wyjeżdżających i – co za tym idzie – ich statusu w społeczeństwie amerykańskim.

Historycznie emigranci polscy byli względnie homogeniczną zbiorowością, która w systemie stratyfikacyjnym społeczeństwa amerykańskiego zajmowała pozycję stosunkowo niską. Słaba zwłaszcza była jej pozycja na rynku pracy, gdyż w większości przypadków przybysze z Polski koncentrowali się w niżej płatnych, niewymagających kwalifikacji zawodach robotniczych. Sytuacja ta miała oczywiście swoje konkretne uwarunkowania. Po pierwsze wynikała z „ogólnych cech” członków tych zbiorowości, a zatem z przynależności do tak zwanej „nowej emigracji”, chłopskiego pochodzenia, braku wykształcenia, niekompetencji językowych, mniejszych aspiracji zawodowych, a nawet z przynależno-

---

³³ Zajmują pod tym względem pozycję 16.; zob. *The Newest New Yorkers. Characteristics of the City's Foreign-Born Population*, 2013 Edition, New York Department of City Planning, s. 13–17; <http://www.nyc.gov/html/dcp/html/census/nny.shtml> [data dostępu: 05.01.2014].

ści religijnej³⁴. Po drugie była konsekwencją różnic kulturowych i odmiennego stylu życia, które powodowały, że zachowania pierwszych polskich imigrantów znacznie odbiegały od norm przyjętych przez ówczesną klasę średnią, tworzoną przez członków dominującej grupy WASP. Po trzecie sytuacja grup była rezultatem uprzedzeń, które pojawiły się wraz z wkroczeniem na rynek pracy dużej liczby słabo wykwalifikowanej siły roboczej, stanowiącej poważną konkurencję dla lepiej wykwalifikowanych, wcześniej przybyłych imigrantów.

Wymienione czynniki nie tylko determinowały społeczno-zawodową sytuację polskiej grupy w USA, ale również wpływały na bardzo powolny awans społeczny tej zbiorowości, który zwykle następował dopiero w drugim i trzecim pokoleniu. Istotne zmiany w pozycji społeczno-zawodowej grupy nastąpiły dopiero w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku. G. Babiński wykazał, że w owym czasie różnice między pozycją zawodową osób pochodzenia polskiego a resztą społeczeństwa amerykańskiego zmniejszyły się do poziomu mało istotnego³⁵. Proces ten pogłębił się w kolejnych dekadach, tak że informacje statystyczne z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku nie ukazują już praktycznie żadnych różnic strukturalnych pomiędzy grupą polonijną a ogółem amerykańskiego społeczeństwa. W literaturze przedmiotu podkreśla się przy tym, że tempo i charakter procesów społecznej mobilności były nie tylko rezultatem międzygeneracyjnego awansu społeczno-zawodowego, ale również (a może i przede wszystkim) wynikały z ogólnych przemian społeczno-ekonomicznych społeczeństwa amerykańskiego³⁶.

W tym miejscu nasuwa się pytanie: jak na tle tych przemian i procesów przedstawia się status najnowszych emigrantów z Polski w USA? Szczegółowych danych na ten temat dostarcza tabela 8. Ich analiza wskazuje na wcale nie tak niską, jak sądzi się powszechnie, pozycję społeczną przybyszy z Polski przebywających w Stanach Zjednoczonych. Po pierwsze dane zawarte w tabeli 8. wskazują na wyraźne zróżnicowanie (pogłębiające się zresztą od roku 2000, a nawet 1990 roku) ich struktury zawodowej. Odsetek Polaków zatrudnionych na najwyższych stanowiskach wynosi 32% i jest komparatywny do ogółu spo-

³⁴ Na czynnik przynależności religijnej zwracał uwagę Andrzej Świątkowski, wykazując, że w USA przynależność do danej zbiorowości religijnej jeszcze do lat osiemdziesiątych XX wieku miała istotne znaczenie dla pozycji pracownika na rynku pracy. Pozycja katolików (a do tej głównie grupy wliczali się Polacy) w stosunkach pracy była niższa aniżeli protestantów; zob. A. Świątkowski (1976), *Zatrudnienie mniejszości etnicznych w Stanach Zjednoczonych. Struktura i dynamika*, „Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 21–26. Obecnie czynnik religijny nie odgrywa już tak znacznej roli w stosunkach zatrudnienia i pozycji zawodowej.

³⁵ G. Babiński (1988), *Przemiany społeczno-zawodowe Polonii amerykańskiej po II wojnie światowej*, w: H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada (red.), *Polonia amerykańska...*, op. cit., s. 129–141.

³⁶ Zob. G. Babiński, *Polonia w USA...*, op. cit., s. 127.

łączeństwa amerykańskiego. Ponadto na przestrzeni ostatnich dwóch dekad nastąpił wyraźny wzrost koncentracji polskich emigrantów w zawodach wyższego szczebla. Dla porównania: w roku 2000 stanowiska te piastowało 26% osób urodzonych w Polsce, zaś w roku 1990 wskaźnik ten wynosił jedynie 20%. Z drugiej strony w dalszym ciągu obserwuje się większy od ogółu społeczeństwa amerykańskiego odsetek Polaków pracujących jako pracownicy fizyczni. Ostatnie szacunki amerykańskie wskazują, że pracownikiem fizycznym jest co trzeci urodzony w Polsce, przebywający w USA, emigrant³⁷. Pomimo tego pierwsze pokolenie emigrantów polskich nie pozostaje na dole drabiny społecznej. Wskazują na to chociażby kolejne uwzględnione w analizie zmienne, takie jak dochód czy średnia wartość domów.

Okazuje się, że roczne dochody polskich gospodarstw domowych w 2011 roku nie odbiegały zasadniczo od średnich zarobków rodziny amerykańskiej, a w przypadku dochodu *per capita* (na głowę) Polacy osiągają nawet wyższe kwoty niż Amerykanie – wynosi on bowiem przeszło 34 tys. dolarów rocznie. Co więcej, również wskaźnik pozycji zawodowej, mierzony stosunkiem polskich pracowników zatrudnionych w poszczególnych działach gospodarki do zatrudnionych ogółem, dowodzi, że osoby urodzone w Polsce na równi z pozostałymi obywatelami partycypują w amerykańskim rynku pracy. Oznacza to, że pomimo nieco silniejszego skoncentrowania osób urodzonych w Polsce w sektorze budowlanym (13% w porównaniu z 6,1% w przypadku ogółu społeczeństwa amerykańskiego), przedstawiciele grupy zatrudniani są we wszystkich innych działach gospodarki, w tym w handlu, usługach, edukacji i wszelkiej innej działalności profesjonalnej czy nawet naukowej. Wskaźniki te wskazują, że zbiorowość emigrantów z Polski powoli zaczyna tracić swój głównie robotniczy charakter. Oczywiście stwierdzenie to traktować należy względnie ostrożnie. Interpretacja opiera się bowiem na oficjalnych statystykach, nie uwzględnia tym samym grupy emigrantów nielegalnych, którzy w dalszym ciągu są silnie skoncentrowani w kategorii *blue-collar worker* i/lub wykonują prace związane z najniższymi w strukturze zawodowej stanowiskami.

---

³⁷ Warto zwrócić uwagę na fakt, że od roku 2000 mamy do czynienia ze spadkiem reprezentatywności emigrantów z Polski w grupie pracowników fizycznych o 6 punktów procentowych. Odsetek ten jest znacznie wyższy, jeśli uwzględnimy dane spisowe z roku 1990. Wydaje mi się, że można zaryzykować stwierdzenie, że według oficjalnych statystyk zbiorowość emigrantów z Polski powoli zaczyna tracić swój, głównie robotniczy charakter.

Tabela 9.

Charakterystyka społeczno-ekonomiczna emigrantów polskich (kat. *foreign-born*)
w USA w latach 2000 i 2010

Zmienna	Ogół ludności USA, rok 2010	Osoby urodzone w Polsce, rok 2010	Osoby urodzone w Polsce, rok 2000
Struktura według płci (w %):			
Kobiety	50,8	55,9	53,5
Mężczyźni	49,2	44,1	46,5
Średnia wieku (w %)	37,3	50	47
Stan cywilny:			
– niezamężni	32,1	15,4	16,8
– zamężni	48,8	63,8	62,1
– rozwiedzeni	10,9	8,8	7,0
– wdowcy	6,0	9,8	12,3
Wykształcenie (w %):			
– tylko średnie	28,5	31,0	29,4
– na poziomie BA i więcej	28,2	31,1	21,9
Struktura zawodowa (w %):			
– Specjaliści, menadżerowie, wolne zawody	35,9	31,6	26,4
– Sfera usług	18,0	20,5	19,5
– Sprzedawcy i pracownicy biurowi	25,0	16,6	17,0
– Pracownicy fizyczni, robotnicy, pracownicy budowlani, kierowcy etc.	21,0	31,3	36,9
Struktura zawodowa wg działów zatrudnienia (w %):			
– Budownictwo	6,2	13,1	11,4
– Przemysł	10,4	14,8	23,0
– Handel	14,5	9,2	11,1
– Opieka zdrowotna, edukacja	23,2	20,1	14,6
– Nauka, zarządzanie, pozostała działalność profesjonalna	10,6	13,7	13,4
Średni dochód rodziny	60609	63034	51373
Dochód <i>per capita</i>	26059	34286	25836
Średnia wartość domów	179 900	238100	161900
Język używany w domu (w %):			
– tylko angielski	79,4	13	13,1
– inny niż angielski	20,6	87	86,9
– znajomość języka angielskiego w stopniu mniejszym niż „bardzo dobry”	8,7	47,2	50,8

Źródło: Zestawienie własne na podstawie: S0201 Selected Population Profile in the United States 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013]; FBP-1 Profile of Selected Demographic and Social Characteristics: 2000, People Born in Poland, U.S. Census Bureau, Special Tabulations (STP-159), <http://www.census.gov/population/www/socdemo/foreign/datatables.html> [data dostępu: 10.01.2009].

Podobne tendencje możemy zaobserwować w przypadku struktury wykształcenia. Obecnych emigrantów z Polski charakteryzuje stosunkowo wysoki poziom wykształcenia. Wykształceniem wyższym legitymuje się bowiem co trzecia osoba urodzona w Polsce (31%); analogiczny odsetek posiada wykształcenie średnie (31,1%). Bardziej szczegółowa analiza wykazała, że nastąpił wyraźny wzrost poziomu wykształcenia Polaków w 2010 roku w porównaniu z rokiem 2000 i 1990. W roku 2000 wykształceniem wyższym legitymowało się 22% Polaków, zaś w 1990 r. – 16%. Oznacza to, że najnowsi przybysze są dobrze wykształceni i już nie różnią się pod tym względem od członków społeczeństwa amerykańskiego. Struktura wykształcenia polskich emigrantów jest więc obecnie porównywalna z analogiczną strukturą całego społeczeństwa amerykańskiego.

Dane spisowe ukazują również demograficzny obraz zbiorowości emigrantów z Polski. W populacji polskich emigrantów przeważają kobiety, które stanowią 56% całości. Zwraca uwagę również dość wysoki wiek polskich emigrantów, który obecnie wynosi 50 lat i który od 2000 roku zwiększył się o 3 lata. Pamiętać jednak należy, że uwzględnia on również grupę osób, które przybyły do USA przed okresem transformacji ustrojowej w Polsce, czyli przed 1990 rokiem. Generalnie średnia wieku osób urodzonych w Polsce, które przybyły do USA po roku 2000, wynosi w przybliżeniu 35 lat. Uwzględniając strukturę według stanu cywilnego, zauważyć można, że tylko co siódma osoba urodzona w Polsce jest w USA stanu wolnego (15,4%). Wśród pozostałych dominują osoby pozostające w związku małżeńskim, które stanowią przeszło trzy piąte zbiorowości emigrantów z Polski (63,8%).

Podsumowując tę część uwag, stwierdzić należy, że współczesna Polska emigracja w USA jest zbiorowością względnie zróżnicowaną pod względem cech społeczno-ekonomicznych. Tworzą ją głównie osoby w wieku średnim, prowadzące rodzinne gospodarstwa domowe, względnie dobrze wykształcone. Co więcej, jest to grupa o zróżnicowanej strukturze zawodowej, której znaczną część tworzą nie tylko pracownicy fizyczni, ale również kadra wysoko wykwalifikowana. Biorąc pod uwagę wymienione tu wskaźniki, można przyjąć, że najnowsi polscy emigranci stosunkowo szybko przechodzą proces asymilacji strukturalnej, a w systemie stratyfikacyjnym społeczeństwa amerykańskiego zajmują pozycje średnie³⁸. Obraz ten „zaburzać” mogą emigranci nielegalni, nieuwzględnieni w oficjalnych statystykach, wśród których w dalszym ciągu spotkać można osoby, które pracują w zawodach znacznie obniżających ich status społeczny.

---

³⁸ Do wniosków takich prowadzi również dokonana przeze mnie na poziomie wspomnianych *census tract* analiza kontekstowa, która polega na społeczno-ekonomicznej charakterystyce obszarów skupisk etnicznych w oparciu o szereg zmiennych ekonomicznych i społecznych. Moje badania wyraźnie wskazały na skoncentrowanie Polaków w okręgach o charakterze średnio-zamożnym.

PRZYCZYNY WYJAZDÓW DO USA

Jak już zostało to wspomniane, polska emigracja na terytorium Stanów Zjednoczonych nie tylko była złożona w sensie składu czy natężenia, ale również przez przeszło stulecie powodowana była przez różnego rodzaju czynniki ekspulsywne. I tak, I i II fala polskiej emigracji do USA miała charakter masowej emigracji ekonomicznej. Charakter polskiego wychodźstwa zmieniły lata II wojny światowej i okres powojenny, który cechował się intensywnym napływem na terytorium Stanów Zjednoczonych sporej liczby dipisów (*Displaced Persons*) i uchodźców politycznych. Emigranci zwykle nie planowali wyjazdu, a do wychodźstwa zmuszała ich sytuacja polityczna w kraju pochodzenia. Nie była to zatem emigracja dobrowolna. Kolejna fala wychodźstwa polskiego, przypadająca na czasy realnego socjalizmu, charakteryzowała się napływem do Stanów Zjednoczonych osób, które wyjeżdżały z Polski z powodów zarówno politycznych, jak i ekonomicznych. Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika również, że nie małą rolę wśród wychodźców tego okresu odegrały też czynniki związane z subiektywnymi doświadczeniami emocjonalnymi, czyli potrzeba zdobycia nowych doświadczeń, poznania nowej rzeczywistości, sprawdzenia się w nowych warunkach. Wśród wyjeżdżających byli zarówno imigranci nastawieni na pobyt stały, jak również ci – nazywani często „wakacjuszami” lub „turystami” – którzy przybywali czasowo w celu podjęcia, legalnie bądź nie, pracy zarobkowej. Generalnie szacuje się, że pomiędzy rokiem 1965 a 1990 do Stanów Zjednoczonych przybyło 957 360 osób, które deklarowały pobyt czasowy w celach turystycznych, a w rzeczywistości szukały pracy zarobkowej³⁹. Trudno dziś oszacować, ilu z nich pozostało w USA nielegalnie, a ilu zalegalizowało swój pobyt w późniejszych latach.

Znacznie bardziej złożona wydaje się struktura motywów wyjazdów emigrantów z IV fali wychodźstwa polskiego do USA⁴⁰. Opierając się na istniejących badaniach⁴¹, można wymienić co najmniej kilka powodów, dla których Polacy decydują się na wyjazd za ocean:

- a) Motywy ekonomiczne – zdecydowana większość najnowszych emigrantów to wychodźcy ekonomiczni. Wyjeżdżają, by poprawić sytuację materialną rodziny i polepszyć swój standard życia. Najlepiej charakter tego

³⁹ S. A. Blejwas (2001), *Polska diaspora w Stanach Zjednoczonych 1939–1989*, w: A. Walażek (red.), *Polska diaspora*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 93.

⁴⁰ Warto jednocześnie mieć na uwadze fakt, że w latach dziewięćdziesiątych kontynuowany był napływ do USA wspomnianych „wakacjuszów”. Z szacunków M. P. Erdmans wynika, że w latach 1990–1996 stanowili oni 68% osób przyjeżdżających do USA w celach turystycznych (309.844 osób); zob. M. P. Erdmans, op. cit., s. 11.

⁴¹ Mam tu na myśli wspomniane badania B. Sakson, K. Iglickiej oraz rezultaty badań, które prowadziłam wśród polskich przybyszy w Nowym Jorku.

motywu oddają słowa G. Babińskiego, iż Polacy wyjeżdżają „bardziej za masłem do chleba niż za chlebem”. Przeprowadzone przeze mnie wywiady pogłębione wykazały jednocześnie, że emigracja motywowana ekonomicznie była intencjonalnie tymczasowa i dopiero po okresie wstępnej adaptacji nabierała charakteru stałego. Powyższy motyw oddają wypowiedzi moich rozmówców:

W 2000 roku przyjechałem tutaj na wakacje, na wizie studenckiej-pracowniczej, po czym starałem się ją przedłużyć na turystyczną, ale nigdy jej nie dostałem do końca i tak po prostu tu zostałem i jestem tutaj siedem lat. Przyjechałem tu w ramach programu, ale mam tu wujka i przez pierwsze dwa tygodnie zatrzymałem się u niego i nigdy się nie pojawiłem w miejscu, w którym powinienem być. Przyjechałem, żeby zaoszczędzić pieniądze na remont domu w Polsce i tak to się przedłużało z roku na rok.

Ja byłem na wizie turystycznej... Do rodziny. Na początku to było... w planach tylko 3 lata. Po prostu... tylko myślało się o tym, że po prostu zarobić jakiś... jakichś tam, określoną kwotę. Tam, powiedzmy, było w założeniach, że mieszkanie, że samochód, nie?... I po prostu się wróci z... z powrotem, no nie? Ale... z roku na rok to się wszystko odkłada... odkłada się z jakichś tam powodów. Później człowiek się przyzwyczaja...

- b) „Sieci społeczne” – ważnym współcześnie czynnikiem intensyfikującym wyjazdy do Stanów Zjednoczonych jest posiadanie określonych powiązań z osobami, które już za oceanem są. Współcześnie przybysze z Polski często decydują się wyjazd w przypadku posiadania za oceanem rodziny, znajomych czy przyjaciół. K. Iglicka na podstawie swoich badań twierdzi wprost, że Stany Zjednoczone pozostają atrakcyjną opcją jako kraj migracji tylko dla tych, którzy posiadają za oceanem członków rodziny⁴². Tak o swoim doświadczeniu migracyjnym opowiada jedna z moich rozmówczyń:

Wyjechałam z Polski w ostatnich dniach maja dziewięćdziesiątego drugiego roku, na zaproszenie koleżanki, która przyleciała z Polski też. Ja ją poznałam w Polsce. I ona przyleciała tutaj i tu wyszła za męża. Jej mąż, który był dużo starszy od niej, po prostu potrzebował opieki i ona mi zaproponowała, taki dosyć, no według mnie taki chyba normalny układ, że ja się tym starszym panem zajmę i za to będę miała dach nad głową i będę prowadziła dom. I ja to robiłam do momentu, kiedy ten starszy pan żył, czyli do jedenastego października dziewięćdziesiątego piątego roku. Pomysł o emigracji był pomysłem z dnia na dzień.

⁴² K. Iglicka, Czy upadek mitu Ameryki?..., op.cit., s. 7.

- c) Motywy indywidualne (osobiste) – ważnym obecnie motywem wyjazdów z kraju pochodzenia, w tym również do USA, są motywy osobiste, indywidualne, takie jak potrzeba zmian, chęć poznania świata i nowej kultury, przygoda, potrzeba sprawdzenia się w nowych warunkach, chęć podjęcia studiów zagranicznych. Powody te deklarowane są głównie przez osoby młode. Motyw ten odzwierciedla wypowiedź młodej Polki, która wyjechała do USA w ramach programu stypendialnego dla uczniów szkół średnich i już tam pozostała:

Szukałam opcji, po to, żeby nauczyć się języka i zaznać świata; zobaczyć coś więcej poza Polską. Więc chciałam znaleźć jakąś opcję, żeby to nie nie kosztowało moich rodziców i jednocześnie bardzo chciałam zobaczyć świat i byłam bardzo ciekawa (...). Jakimś cudem udało mi się to jedno z siedmiu miejsc dostać. Tak się zaczęła moja przygoda z zagranicą i wyjazdami. Po maturze międzynarodowej dostałam się na studia bakalarskie, tzw. collage tutaj, licencjat. Po trzech latach dostałam się na studia magisterskie, które ukończyłam w 2004 r. i od tego czasu uczę w collage, jak również studiuje, robię doktorat.

Do grupy motywów indywidualnych zaliczyć można również te przyczyny rodzinne i osobiste, które B. Sakson opisuje w kategoriach „ucieczki od kogoś lub czegoś”⁴³.

- d) Przypadkowość, „zrządzenie losu” – dla wielu współczesnych emigrantów z Polski wyjazd był niejako „zrządzeniem losu”. Osoby te zwykle były beneficjentami tak zwanych „zielonych kart” i skorzystały z nadarzającej się akurat możliwości legalnego wyjazdu. Według szacunków amerykańskiego Biura Spraw Konsularnych (CA) tylko pomiędzy rokiem 2003 a 2012 w ramach loterii wizowej do Stanów Zjednoczonych przyjechało 11 202 osób z Polski⁴⁴.
- e) Motywy „polityczne” – według B. Sakson czynnikiem wpływającym na decyzje wychodźcze Polaków do USA są motywy polityczne, ale rozumiane nie w sposób tradycyjny, ale jako „niemożność funkcjonowania w danym systemie”⁴⁵.

Wszystkie wymienione tutaj motywy, skłaniające współcześnie Polaków do udania się kontynent północnoamerykański, należy traktować w kategoriach ogólnych spostrzeżeń. Zagadnienie to wymaga bowiem bardziej pogłębionych

⁴³ B. Sakson, Współcześni polscy imigranci..., op. cit., s. 192–194.

⁴⁴ Immigrant Number Use for Visa Issuances and Adjustments of Status in the Diversity Immigrant Category, Fiscal Years 2003–2012; zob. <http://www.travel.state.gov/content/dam/visas/DV-2014-Instructions-Translations/FY12AnnualReport-TableVII.pdf>

⁴⁵ B. Sakson, Współcześni polscy imigranci..., op. cit., s. 192.

analiz. Nie ulega jednak wątpliwości, że IV fala polskiego wychodźstwa do USA nie jest motywowana tylko ekonomicznie; w grę wchodzi tu i inne czynniki, a niekiedy decyzja o wyjeździe bywa pochodną kilku nakładających się na siebie motywów.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Choć Stany Zjednoczone przestały być dla Polaków liderem jako kraj imigracji, liczba przebywających tam osób urodzonych w Polsce wcale nie jest mała, gdyż obejmuje zbiorowość prawie półmilionową. Ciągły jest też napływ nowych przybyszy. Prezentując tu dość ogólny portret najnowszej emigracji z Polski, chciałam zwrócić uwagę na fakt, że nie wszystko, co ważne i istotne, zostało o polskiej grupie etnicznej w Stanach Zjednoczonych napisane. Stoję bowiem na stanowisku, że zachodzące, widoczne przemiany w obrazie tej grupy rodzą nowe problemy badawcze, które warto podejmować. Na zakończenie chciałabym zasygnalizować choćby niektóre z nich:

- a) szczegółowa identyfikacja przyczyn i motywów wyjazdów; charakter migracji i jej skutki dla funkcjonowania społeczności polskich w USA;
- b) zmiany i przeobrażenia występujące obecnie w polskiej grupie etnicznej;
- c) strategię życiową i wzory adaptacji do społeczeństwa przyjmującego współczesnych emigrantów;
- d) wpływ współczesnych procesów migracyjnych na aspekt tożsamości i świadomości grupowej;
- e) szczegółowa analiza zmian rozmieszczenia przestrzennego i nowe wzory koncentracji / skupiania się migrantów i – co za tym idzie – sformułowanie wniosków na temat asymilacji strukturalnej najnowszych przybyszy;
- f) wpływ współczesnych procesów migracyjnych na aspekt relacji międzygrupowych (zwłaszcza z innymi grupami europejskimi).

BIBLIOGRAFIA

- Alba R., Nee V. (2005), *Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*, Cambridge: Harvard University Press.
- Babiński G. (1977), *Lokalna społeczność polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki w procesie przemian*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Babiński G. (1988), Przemiany społeczno-zawodowe Polonii amerykańskiej po II wojnie światowej, w: Kubiak H., Kusielewicz E., Gromada T. (red.), *Polonia amerykańska. Przeszość, teraźniejszość, współczesność*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 123–148.

- Babiński G. (2002), Współcześnie emigranci polscy w USA. Przystosowanie na poziomie społeczności lokalnej. Wallington wczoraj i dzisiaj – 25 lat przemian polonijnej społeczności, w: Klimaszewski B. (red.), *Emigracja z Polski po 1989 roku*, Kraków: Wydawnictwo Grell, s. 219–240.
- Babiński G. (2009), *Polonia w USA na tle przemian amerykańskiej etniczności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Banaś M. (2005), *Etniczność na sprzedaż*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Blejwas S. A. (2001), Polska diaspora w Stanach Zjednoczonych 1939–1989, w: Walaszek A. (red.), *Polska diaspora*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 91–109.
- Booza J. C. (2007), A Profile of Polish Americans: Data from the 2000 U.S. Census, „Polish American Studies”, nr 1, s. 63–74.
- Brożek A. (1977), *Polonia amerykańska 1854–1939*, Warszawa: Wydawnictwo Interpress.
- Bukowczyk J. (1987), *And my children did not know me: a history of Polish Americans*, Bloomington: Indiana University Press.
- Census 2000 Summary File 4(SF4) – Sample Data PCT1, Ancestry-Polish, U.S. Census Bureau, http://factfinder.census.gov/servlet/DTCharIterationServlet?_ts=28688499812 [data dostępu: 10.01.2009].
- Conzen K. N., Gerber D. A., Morawska E., Pozzetta G. E., Vecoli R. J. (1992), The Invention of Ethnicity. A Perspective from the USA, „Journal of American Ethnic History”, no 1, pp. 3–41.
- DeSipio L., de la Garza R. (1998), *Making Americans, Remaking America: Immigration and Immigrant Policy*, Colorado: Westview Press.
- Erdmans M. P. (2000), Polonia in the New Century: We will not Fade Away, „Polish American Studies”, nr 1, s. 5–24.
- FBP-1 Profile of Selected Demographic and Social Characteristics: 2000, People Born in Poland, U.S. Census Bureau, Special Tabulations (STP-159), <http://www.census.gov/population/www/socdemo/foreign/datatables.html> [data dostępu: 10.01.2009].
- Fiń A. (2013), Odtworzone sąsiedztwo. Polscy i ukraińscy imigranci w nowojorskiej East Village, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 105–129.
- Fiń A. (2010), Czy pogranicze przeniesione? Analiza przestrzenno-demograficznych determinantów relacji pomiędzy polską i ukraińską diasporą w USA, w: Zowczak M. (red.), *Na pograniczu „Nowej Europy”*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, s. 129–146.
- Fiń A. (2012), *Ukraińska i polska diaspora w USA. Studium wzajemnych relacji w społeczeństwie pluralistycznym*, niepublikowana praca doktorska, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, dostęp: Biblioteka Jagiellońska DOKT_2012_092.
- Frysztacki K. (1986), *Polonia w dużym mieście amerykańskim. Studium przemian podspoleczości polonijnej w Buffalo*, Wrocław: Ossolineum.
- Gans H. J. (1996), Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America, w: Sollors W., *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*, New York: New York University Press, s. 425–450.
- Iglicka K. (2008), *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*, Warszawa: Scholar.
- Iglicka K. (2008), Czy upadek mitu Ameryki? Badania nad legalnymi migracjami zarobkowymi z Polski po 1 maja 2004 roku do Stanów Zjednoczonych, „Przegląd Polonijny”, nr 3–4, s. 5–25.
- Immigrants by Country of Birth: 1961–2005, *2005 Yearbook of Immigration Statistics*, U.S. Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics, <http://uscis.gov/graphics/shared/statistics/yearbook/index.htm> [data dostępu: 10.01.2009].
- Immigrant Number Use for Visa Issuances and Adjustments of Status in the Diversity Immigrant Category, Fiscal Years 2003–2012, <http://www.travel.state.gov/content/dam/visas/DV-2014-Instructions-Translations/FY12AnnualReport-TableVII.pdf> [data dostępu: 20.08.2013]

- Kaganiec-Kamieńska A. (2008), *Tożsamość na pograniczu kultur. Meksykańska grupa etniczna w Stanach Zjednoczonych*, Kraków: Universitas.
- Kulikowski M. (2009), A Bibliography on Polish Americans 2001–2005, „Polish American Studies”, nr 1, s. 55–85.
- Kubiak H., Paluch A. K. (1980), Wstęp, w: tenże (red.), *Założenia teorii asymilacji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 7–10.
- Kubiak H. (1980), Teoria, ideologia, polityka asymilacji. Szkic problemu, w: Kubiak H., Paluch A. K. (red.), *Założenia teorii asymilacji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 15–26.
- McDonagh E. C. (1953), *Ethnic Relations in the United States*, New York: Appleton Century Crafts.
- Mostwin D. (1985), *Trzecia wartość. Formowanie się nowej tożsamości polskiej emigracji w Ameryce*, Lublin: KUL.
- Morawska E. (1980), Awans społeczny i asymilacja, w: Kubiak H., Paluch A. K. (red.), *Założenia teorii asymilacji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 185–206.
- Morawska E. (2004), Exploring Diversity in Immigrant Assimilation and Transnationalism: Poles and Russian Jews in Philadelphia, „International Migration Reviews”, nr 4, s. 1377–1412.
- Morawska E., Sanders I. T. (1975), *Polish-American Community Life. A Survey of Research*, New York: Polish Institute of Arts and Science in America.
- Mucha J. (1996), *Codziennosc i odświętnosc. Polonia w South Bend*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Osada S. (1930), *Jak się kształtowała polska dusza wychodźstwa w Ameryce*, Pittsburgh, nakładem Sokola Polskiego.
- Palczyński T. (1989), *Ewolucja ideologii i przemiany tożsamości narodowej Polonii w Stanach Zjednoczonych w latach 1870–1970*, Warszawa: PWN.
- Population Division. Historical General Statistics on the Foreign-born Population of the United States: 1850 to 2000, Working Paper No. 81., Washington D.C.: U.S. Census Bureau.
- Posern-Zieliński A. (1982), *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Praszałowicz D. (1986), *Amerykańska etniczna szkoła parafialna: studium porównawcze trzech wybranych odmian instytucji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rank of States for Selected Ancestry Groups: 1980, Census of Population and Housing 1980 Census, <http://www.census.gov/prod/www/abs/decennial/1980.html> [data dostępu: 10.01.2009].
- Rokicki J. (1992), *Więź społeczna a zmiana kultury. Studium dynamiki polskiej zbiorowości etnicznej w USA*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rumbaut R. G., Portes A. (ed.) (2001), *Ethnicities: Children of Immigrants in America*, Berkeley: University of California Press.
- Sakson B. (2005), *Po drugiej stronie Oceanu. Nowi emigranci z Polski w metropolii Chicagowskiej*, Warszawa: CMR Working Papers.
- Sakson B. (2007), Współcześni polscy imigranci w metropolii Chicago – komunikat z badań, „Przegląd Polonijny”, nr 2, s. 181–201.
- Selected Population Profile in the United States, S0201, 2011 American Community Survey, http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_11_1YR_S0201&prodType=table [data dostępu: 20.08.2013].
- Siemienińska R. (1978), *Sila tradycji i sila interesów. O źródłach białego ruchu etnicznego w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: PWN.
- Sosonowska A. (2012), *Polacy, Żydzi i Portorykańczycy. Liderzy polskiego Greenpointu o nowojorskich grupach etnicznych*, Warszawa: CMR Working Papers.
- Świątkowski A. (1976), Zatrudnienie mniejszości etnicznych w Stanach Zjednoczonych. Struktura i dynamika, „Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 21–33.

- The Newest New Yorkers. Characteristics of the City's Foreign-Born Population, 2013 Edition, New York Department of City Planning, <http://www.nyc.gov/html/dcp/html/census/nny.shtml> [data dostępu: 05.01.2014].
- Waters M. C. (1990), *Ethnic Options. Choosing Identities in America*, Berkeley: University of California Press.
- Waters M. C., Ueada R. (ed.) (2007), *The New Americans. A Guide to Immigration since 1965*, Cambridge: Harvard University Press.
- Wolowyna O., Salmon M. A. (1986), Population Distribution and Internal Migration, w: Wolowyna O. (ed.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the U.S.*, Cambridge: Harvard University Press, s. 45–70.
- Velikonja J. (1988), Geograficzne rozmieszczenie Polaków w Stanach Zjednoczonych Ameryki – determinanty historyczne i współczesna dynamika, w: Kubiak H., Kusielewicz E., Gromada T. (red.), *Polonia amerykańska. Przeszłość, terażniejszość, współczesność*, Wrocław: Ossolineum, s. 83–97.
- Yearbook of Immigrants 2010, 2011, 2012, U.S. Department of Homeland Security; Office of Immigration Statistics, <http://www.dhs.gov/yearbook-immigration-statistics> [data dostępu: 20.08.2013].
- Znanięcka-Łopata H. (1986), *Polscy Amerykanie: Współzawodnictwo o pozycję społeczną w grupie etnicznej*, Wrocław: Ossolineum.